

16. Россия. Законы и постановления. Полное собрание законов Российской империи: Собрание 2. – Отделение первое. – СПб. : Типографии 2 отделения собственной Е. И. В. канцелярии, 1867. – Т. 39. – 976 с.

17. Россия. Законы и постановления. Университетский устав 1863 года. – СПб. : Тип. Огризко, 1863. – 55, 108 с.

18. Россия. Министерство народного просвещения : сборник постановлений по Министерству народного просвещения. – 1878. – Т. 6. – 1830 стб., 59 с., 40, 44 стб.

19. Рубан В. Г. Краткие географические, политические и исторические известия о Малой России: с приобщением украинских трактатов и известий о почтах, також списка духовных и светских тамо находящихся ныне чинов, числе народа и прочая / В.Г. Рубан. – СПб. : Тип. Мор. кадет. корпуса, 1773. – 91 с.

20. Субтельний О. Україна: Історія : навч. посіб. / О. Субтельний. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Либідь, 1993. – 720 с.

21. Указ комиссии о учреждении народных училищ. – СПб. : Тип. при Святейшем Правительствующем Синоде, 1785. – 46 с.

22. Шмид Г.К. История средних учебных заведений в России / Г.К. Шмид. – СПб. : Изд-во О. Богданова, 1878. – 684 с.

23. Янкович де Мириево Ф.И. Правила для учащихся в народных училищах (изданные по высочайшему повелению царствующей императрицы Екатерины II) / Ф.И. Янкович де Мириево. – СПб. : Тип. акад. наук., 1782. – 24 с.

БОЯРСЬКА-ХОМЕНКО А.В.

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ Й РОЗВИТКУ ВИЩОЇ МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ У ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Розвиток сучасної педагогічної науки неможливо уявити без осмислення й застосування історичного досвіду. Адже одним з найпотужніших чинників прогресу педагогічної теорії й практики є обізнаність з діяльністю видатних учених минулого, усвідомлення їхніх ідей і поглядів на різні аспекти математичної освіти. Одним з важливих етапів вивчення досвіду організації вищої математичної освіти в Україні є виявлення основних тенденцій її розвитку, узагальнення політичного, економічного та культурного стану відповідного історичного періоду, визначення рівня розвитку математичних знань того часу, аналіз виникнення математичних ідей тощо.

Проблему становлення та розвитку вищої освіти в Україні розглядали Н.О. Бойко, С.А. Вишневський, О.Ю. Костюк, Л.Ф. Курило, О.С. Москальова, О.В. Онопченко, Л.І. Тимчук, Л.П. Шинкаренко та ін.

Мета статті – подати періодизацію становлення вищої математичної освіти в Україні у ХІХ – на початку ХХ ст. на основі узагальнення історико-педагогічних умов того часу.

На початку XIX ст. удосконалюється вища освіта в Україні, університети стають центрами наукової роботи того часу, і вища математична освіта набуває стрімкого розвитку. Але, розглядаючи її становлення в Україні, варто враховувати адміністративне підпорядкування території, на якій знаходився університет, тому періодизацію розвитку вищої математичної освіти у XIX – на початку XX ст. обґрунтовано окремо для Східної і Центральної частин України (Київський, Харківський й Новоросійський університети) та Західної України (Львівський і Чернівецький).

Послідовне вивчення процесу становлення вищої математичної освіти в Центрі й на Сході України досліджуваного періоду дало змогу виявити основні тенденції її розвитку й зумовило періодизацію.

Перший період – 1800–1835 рр. – етап становлення вищої математичної освіти.

Занепад європейської системи освіти в кінці XVIII ст. став поштовхом до становлення вищої освіти в Україні. Початок Французької революції збільшив негативне ставлення влади Російської імперії до європейських університетів, яка постала проти навчання молодих людей за кордоном.

Стало очевидним, що для повноцінного й високого рівня вищої освіти необхідна була низка реформ з боку держави, наслідком яких було б відкриття мережі вищих навчальних закладів на території Російської імперії, що забезпечували б ґрунтовну якісну освіту. Так, 5 листопада 1804 р. імператором Олександром I був затверджений університетський статут, згідно з яким на території сучасної України було відкрито університет у м. Харків.

У складі Харківського університету було затверджено чотири відділення (факультети): словесних наук, політичних і юридичних наук, фізичних і математичних наук та лікарських і медичних. До складу відділення фізичних і математичних наук було включено дев'ять кафедр (теоретичної і дослідної фізики, чистої математики, прикладної математики, астрономії та ін.) [5].

Історики доводять, що за рівнем і постановкою математичної освіти в перші три десятиліття XIX ст. Харківський університет посідав провідне місце серед університетів Росії. Високий рівень викладання математики забезпечувався завдяки професорам Н.М. Архангельському, Т.Ф. Осиповському, А.Ф. Павловському, Ф.К. Швейкарту та ін. [5].

З перших років при відділенні фізико-математичних наук було створено ряд навчально-допоміжних закладів, серед яких були фізичний і математичний кабінети, астрономічна обсерваторія, хімічна лабораторія, кабінет природничої історії, ботанічний сад і ботанічний кабінет [1].

8 листопада 1833 р. Микола I підписав наказ про створення в м. Києві “Університету св. Володимира” у складі двох факультетів: філософського (з історико-філологічним й фізико-математичним відділеннями) і юридичного.

Другий період – 1835–1862 рр. – етап кардинальних змін в університетському викладанні й оновлення професорсько-викладацького складу університетів.

У 1835 р. було прийнято новий університетський статут, що значно обмежував університетську автономію й академічні свободи. Студенти повинні були мати формений одяг, суворі зачіски й дотримуватися гарних манер. За виконанням цих правил слідкував спеціальний інспектор.

Але, незважаючи на таку сувору регламентацію університетського життя й намагання влади підкорити вищу освіту, значення університетів постійно зростало. Університети виступали головним центром освіти.

У зазначений період оновився професорсько-викладацький склад університетів, більшість посад на кафедрах займали власні випускники. Професори університетів багато уваги приділяли вихованню молодих учених, не шкодуючи свого вільного часу, займались з талановитими студентами, залучали їх до дослідної діяльності, прищеплювали смак наукового пошуку [2].

Третій період – 1863–1884 рр. – кульмінаційний етап прогресивних нововведень у діяльності вищих навчальних закладів і якісних змін у математичній освіті.

Падіння кріпацтва в Російській імперії неминуче потягло за собою перетворення в суспільному, політичному, адміністративному та культурному житті, почалась епоха реформ, яка не оминула й освіту.

Із середини 60-х рр. XIX ст. значне місце у викладанні було відведено практичним заняттям, починаючи з другого півріччя I курсу, практичні заняття проводились з усіх навчальних предметів. Ці нововведення привели до значного покращення якості навчання математики.

1 травня 1865 р. відбулось урочисте відкриття Імператорського Новоросійського університету в Одесі [3]. Новостворений університет відкрив свої двері в складі трьох факультетів: фізико-математичного (з відділеннями природничих і фізико-математичних наук), історико-філологічного та юридичного. Медичний факультет розпочав свою роботу лише в 1900 р.

У перші роки існування університету на фізико-математичному факультеті було відкрито 16 навчально-допоміжних закладів, серед них кабінет практичної механіки, фізичний кабінет, технологічний кабінет з лабораторією.

Четвертий період – 1884–1904 рр. – етап обмежень у розвитку вищої освіти та суворої регламентації організації й характеру викладання.

З прийняттям Статуту 1884 р. замість курсової системи була введена семестрова, за якою викладання розподілялось не за роками, а за півріччями (семестрами). Поділом курсу на семестри передбачалось продовження весняного півріччя, встановлювалась більша різноманітність і частіша повторюваність курсів для різних слухачів, студентам надавалась можливість слухати значну кількість лекцій.

П'ятий період – 1905–1917 рр. – етап жорсткого контролю влади над системою освіти.

Початок ХХ ст. був часом інтенсивного економічного, політичного та культурного розвитку, а також розвитку вітчизняної вищої школи.

Правила від 11 червня 1907 р., спрямовані проти будь-яких студентських організацій, стали початком жорстких обмежень і суворої регламентації університетського життя [2].

У результаті було закрито ряд кафедр, проводилось переміщення й звільнення професорсько-викладацького складу, університети наповнювались “благонадійними” посадовцями з міністерства, які в більшості не мали жодних наукових здібностей.

Незважаючи на це, великою перемогою вищої освіти початку ХХ ст. стало введення предметної системи. Правила про перехід на предметну систему від 12 червня 1906 р. стали серйозним нововведенням і потребували від викладачів значної методичної роботи.

Розглянемо етапи розвитку вищої математичної освіти на території Західної України, яка у ХІХ – на початку ХХ ст. перебувала під владою Австро-Угорщини.

Перший період – 1800–1816 рр. – етап обмежень і посилення германізації навчання.

Особливу роль у розвитку вищої освіти на західноукраїнських землях відіграв Львівський університет, який був заснований у 1661 р. В університеті діяло два відділи – філософський і теологічний. Викладання на обох відділеннях відрізнялося схоластичністю, догматизмом і здійснювалося латинською мовою [4].

З 1805 до 1817 р. університет називався ліцеєм. За своєю структурою й орієнтацією навчального процесу він не відрізнявся від існуючих у той час університетів. До складу ліцею входили філософський, юридичний, теологічний факультети та хірургічна школа.

Другий період – 1817–1848 рр. – етап суворої регламентації навчального процесу.

У 1817 р. Львівський ліцей знову було піднесено до статусу університету й присвоєно ім'я імператора Франца І. Усі студенти університету перші три роки навчалися за програмою філософського факультету, який був загальноосвітнім, підготовчим, після чого могли переходити на інші факультети [4].

Математичні науки вивчалися на філософському факультеті, студентам викладали алгебру, геометрію і деякі розділи вищої математики.

Третій період – 1849–1875 рр. – етап позитивних змін в університетському викладанні, українізація навчання.

Під впливом революційних подій 1848 р. австрійський уряд почав проводити політику національного лавірування. У 1849 р. в університеті була заснована кафедра української мови і літератури. Деякі предмети на

юридичному й філософському факультетах також викладали українською мовою.

Проте українці через брак професійних кадрів не змогли висунути кандидатів на всі українські кафедри, тому майже на всіх посадах працювали поляки.

У 1874 р. було засновано Чернівецький університет. Мовою викладання в університеті офіційно була проголошена німецька. Навчальний заклад працював у складі трьох факультетів: богословського, юридичного і філософського. Філософський факультет забезпечував читання філологічних, історичних і природничо-математичних дисциплін.

Четвертий період – 1876–1918 рр. – етап розвитку науки й проведення активної політики колонізації.

Університети кінця ХІХ – початку ХХ ст. зазнали чималих змін. Запроваджувалось викладання нових дисциплін, створювались нові кабінети, лабораторії тощо. Викладачі писали підручники та навчальні посібники, виконували цінні наукові дослідження. Серед студентів постійно проводились наукові конкурси, переможці яких отримували спеціальні студентські стипендії.

Мовою викладання в навчальних закладах стала тільки польська, лише на теологічному факультеті окремі дисципліни читали латинською мовою. Кафедри з українською мовою викладання були закриті. Протягом двох-трьох років було звільнено з роботи всіх професорів і доцентів української національності, українській молоді було обмежено доступ до навчання в університеті.

Висновки. Реформування системи освіти у ХІХ – початку ХХ ст. мало великий вплив на становлення та розвиток вищої математичної освіти. Елітарна система освіти поступово ставала всестановою, яка відповідала потребам тогочасного суспільства. Мережа вищих навчальних закладів постійно росла, забезпечуючи підготовку висококваліфікованих спеціалістів.

Література

1. Багалеї Д.И. Опыт истории Харьковского университета (по неизданным материалам) : в 4 т. / Д.И. Багалеї. – Х. : Типография и Литография М. Зильберберга, 1896. – Т. 1 : С 1802 по 1815 год. – 1204 с.

2. Высшее образование в России: Очерк истории до 1917 года / [авт. А.Я. Савельев, А.И. Момот, В.Ф. Хотеевков и др. ; под ред. В.Г. Кинелева]. – М. : НИИ ВО, 1995. – 352 с.

3. Історія Одеського університету (1865–2000) / [Л.О. Ануфрієв, С.О. Аппатов, Ю.О. Амброз, Н.В. Аргіропуло]. – О. : Астро Принт, 2000. – 226 с.

4. Курляк І.Є. Класична освіта на західноукраїнських землях (ХІХ – перша половина ХХ століття). Історико-педагогічний аспект / І.Є. Курляк. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2000. – 328 с.

5. Харьковский государственный университет имени А.М. Горького за 150 лет: 1805–1955 / [А.Г. Слюсарский, В.И. Астахов, И.Я. Мирошниченко и др.]. – Х. : Изд-во ХГУ, 1955. – 387 с.

ІГНАТЬЄВА А.І.

ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В СПАДЩИНІ Я.П. РЯППО

Концепцією професійно-технічної освіти, проект якої широко обговорюється нині українськими освітянами, визначено принципові положення щодо практичної спрямованості фахової підготовки, узгодження змісту професійної освіти з потребами соціально-економічної та виробничо-промислової сфери. Міністр освіти і науки, молоді та спорту у численних виступах і доповідях на колегіях МОН України неодноразово наголошував на доцільності педагогічної ретроспекції науково-педагогічної спадщини українських просвітників в організації професійної освіти.

Налагодження конструктивного, взаємовигідного партнерства між навчальними закладами, роботодавцями та органами влади дасть змогу залучити додаткові ресурси для розвитку системи професійної освіти, зробити її більш відкритою, ефективною, такою, що адекватно реагує на виклики сьогодення. На це спрямовано і програми науково-дослідної роботи кафедр загальної педагогіки та педагогіки вищої школи, теорії та методики професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Серед просвітників, українських громадських діячів в освітній галузі цікавим є досвід Я.П. Ряппо, який обстоював матеріальний прагматичний підхід в організації професійної освіти у 1920-і рр. в Українській республіці.

Фундаментальні проблеми теорії становлення професійної освіти в Україні розкрито в працях В.Л. Борисова, Р.Г. Вендровської, О.В. Глузмана, О.Г. Дзевєріна, С.Т. Золотухіної, О.М. Микитюка, І.Ф. Прокопенка, О.В. Сухомлинської та ін. Однак безпосередньо внесок Я.П. Ряппо в розроблення питань професійної освіти не був предметом окремого цілісного аналізу.

Мета статті – проаналізувати погляди Я.П. Ряппо на організацію професійної освіти.

Автором матеріального напрямку професійної освіти вважають англійського філософа-позитивіста, психолога і педагога Г. Спенсера (1820–1903 рр.) [8, с. 84]. Завдання професійної школи, на його думку, полягає в тому, щоб озброїти людину знаннями, пов'язаними з основними видами її діяльності. Беззаперечно позитивним у його поглядах було те, що він відстоював ідею реальної освіти, виховання людини, підготовленої до життя. Г. Спенсер вимагав, щоб зміст і методика навчання відповідали принципу наступності, щоб навчання йшло від простого до складного, від